

TEORIA FUNKCJONAŁÓW
GĘSTOŚCI

(Density Functional Theory - DFT)

Monika Musiał

PRZEDMIOT BADAŃ

Układ N elektronów
+ K jąder atomowych

Przybliżenie Borna-Oppenheimera

Zamiast funkcji falowej $\Psi(r_1, \sigma_1, r_2, \sigma_2, \dots)$ zależnej od $3N$ współrzędnych przestrzennych i N współrzędnych spinowych poszukujemy funkcji gęstości $\rho(x, y, z)$ zależnej od trzech współrzędnych przestrzennych

$$\rho(r) = N \sum_{\sigma_1 = -\frac{1}{2}}^{\frac{1}{2}} \int d\tau_2 d\tau_3 \dots d\tau_N |\Psi(r, \sigma_1, r_2, \sigma_2, \dots, r_N, \sigma_N)|^2$$

Funkcja gęstości $\rho(x, y, z)$ ma tę własność (dość oczywistą), że całka po całej przestrzeni równa jest liczbie elektronów

$$\int \rho(x, y, z) dx dy dz = N$$

I twierdzenie Hohenberga i Kohna

Gęstość elektronowa stanu podstawowego ρ_0 wyznacza potencjał zewnętrzny układu (z dokładnością do stałej).

- **Gęstość elektronowa**

$\Rightarrow$ potencjał zewnętrzny V

$\Rightarrow$ hamiltonian $\hat{H}$

$\Rightarrow$ funkcja falowa Ψ_0

$$\rho_0 \implies \hat{H} \implies \Psi_0 \implies E_0$$

II twierdzenie Hohenberga i Kohna

Istnieje funkcjonal dający najniższą energię układu, czyli energię stanu podstawowego, tylko wtedy gdy funkcja gęstości elektronowej jest dokładną funkcją gęstości stanu podstawowego ρ_0 .

Zastosowanie II Twierdzenia HK

⇒ Metoda Kohna-Shama:

Wyznaczanie (spin)orbitali molekularnych
(atomowych)

Równania Kohna-Shama

Hamiltonian układu

$$\hat{H} = -\frac{1}{2} \sum_{i=1}^N \nabla_i^2 - \sum_{i=1}^N \sum_{\alpha=1}^K \frac{Z_\alpha}{r_{i\alpha}} + \sum_{i>j=1}^N \frac{1}{r_{ij}} + \sum_{\alpha>\beta=1}^K \frac{Z_\alpha Z_\beta}{r_{\alpha\beta}}$$

|
stała

$$\hat{H} = \hat{T}_e + \hat{V}_{ej} + \hat{V}_{ee} + \hat{V}_{jj}$$

Najłatwiej przedstawić **metodę DFT**
w ujęciu **Kohna-Shama** odnosząc ją
do **metody Hartree-Focka**.

METODA HARTREE-FOCKA

Funkcja falowa: wyznacznik Slatera

$$\Psi_{HF} = \frac{1}{\sqrt{N!}} \begin{vmatrix} \phi_1(1) & \phi_1(2) & \cdots & \phi_1(N) \\ \phi_2(1) & \phi_2(2) & \cdots & \phi_2(N) \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ \phi_N(1) & \phi_N(2) & \cdots & \phi_N(N) \end{vmatrix}$$

ϕ_i – *spinorbitale Hartree-Focka*

wyznaczone w oparciu o kryterium wariacyjne dające
najniższą energię dla jednowyznacznikowej funkcji falowej

Gęstość elektronowa ρ w metodzie Hartree-Focka

Dla funkcji falowej zapisanej poprzez
wyznacznik Slatera

$$\rho(r) = \sum_i^N |\phi_i^{HF}(r)|^2$$

ϕ_i^{HF} – spinorbitale molekularne (atomowe)

Czy możemy mówić o funkcji falowej w metodzie DFT?

Ściśle biorąc nie, bo metoda DFT posługuje się wyłącznie funkcją gęstości.

PROBLEM Z WYZNACZENIEM ENERGII KINETYCZNEJ:

$$E_{kin} \sim \rho^{\frac{5}{3}} \quad \text{bardzo złe przybliżenie.}$$

Pomysł Kohna i Shama

Wprowadźmy orbitale dające dokładną gęstość

$$\rho(r) = \sum_{i=1}^N |\phi_i^{KS}(r)|^2$$

Jeżeli utworzymy z nich wyznacznik to będzie to „pseudofunkcja” falowa, albo funkcja falowa dla tzw. elektronów nieoddziałujących.

METODA DFT

Ψ_{KS} – wyznacznikowa funkcja falowa
dla elektronów nieoddziałujących

$$\Psi_{KS} = \frac{1}{\sqrt{N!}} \begin{vmatrix} \phi_1(1) & \phi_1(2) & \cdots & \phi_1(N) \\ \phi_2(1) & \phi_2(2) & \cdots & \phi_2(N) \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ \phi_N(1) & \phi_N(2) & \cdots & \phi_N(N) \end{vmatrix}$$

ϕ_i – spinorbitale Kohna-Shama

$$E_{kin} = \langle \Psi_{KS} | -\frac{1}{2} \sum_i \nabla_i^2 | \Psi_{KS} \rangle \quad \text{– znacznie lepsze przybliżenie}$$

Ogólny zapis równań HF

$$\left(-\frac{1}{2}\nabla^2 + V_{eff}\right)\phi_i = \epsilon_i\phi_i$$

V_{eff} – potencjał efektywny Hartree-Focka

Ogólny zapis równań KS

$$\left(-\frac{1}{2}\nabla^2 + V_{KS}\right)\phi_i = \epsilon_i\phi_i$$

V_{KS} – potencjał zewnętrzny dobrany tak by układ N nieoddziałujących elektronów wykazywał dokładną gęstość elektronową.

RÓWNANIA HARTREE-FOCKA

$$F(i)\phi_p(i) = \epsilon_p\phi_p(i) \quad p = 1, 2, \dots, N$$

$F(i)$ – operator Focka

ϕ_p – spinorbitale

RÓWNIANIA KOHNA-SHAMA

$$F(i)\phi_p(i) = \epsilon_p\phi_p(i) \quad p = 1, 2, \dots, N$$

$F(i)$ – operator Kohna-Shama

ϕ_p – spinorbitale

Metoda Hartree-Focka

Operator Focka

$$F(i) = h(i) + \sum_{q=1}^N J_q(i) - \sum_{q=1}^N K_q(i)$$

$h(i)$ – operator jednoelektronowy

$J_q(i)$ – operator kulombowski

$K_q(i)$ – operator wymienny

Metoda Kohna-Shama

Operator Kohna-Shama

$$F(i) = h(i) + \sum_{q=1}^N J_q(i) + \underline{V_{xc}(i)}$$

$h(i)$ – operator jednoelektronowy

$J_q(i)$ – operator kulombowski

$V_{xc}(i)$ – operator korelacyjno-wymienny

Metoda Hartree-Focka

Operator jednoelektronowy

$$h(i) = -\frac{1}{2}\nabla_i^2 - \sum_{\alpha=1}^K \frac{Z_{\alpha}}{r_{i\alpha}}$$

Z_{α} – ładunek jądra α

$r_{i\alpha}$ – odległość elektron-jądro

Metoda Kohna-Shama

Operator jednoelektronowy

$$h(i) = -\frac{1}{2}\nabla_i^2 - \sum_{\alpha=1}^K \frac{Z_{\alpha}}{r_{i\alpha}}$$

Z_{α} – ładunek jądra α

$r_{i\alpha}$ – odległość elektron-jądro

Metoda Hartree-Focka

Operator kulombowski

$$J_q(i)\phi_p(i) = \left[\int \phi_q^*(j) \frac{1}{r_{ij}} \phi_q(j) d\tau_j \right] \phi_p(i)$$

Operator wymienny

$$K_q(i)\phi_p(i) = \left[\int \phi_q^*(j) \frac{1}{r_{ij}} \phi_p(j) d\tau_j \right] \phi_q(i)$$

Metoda Kohna-Shama

Operator kulombowski

$$J_q(i)\phi_p(i) = \left[\int \phi_q^*(j) \frac{1}{r_{ij}} \phi_q(j) d\tau_j \right] \phi_p(i)$$

Operator korelacyjno-wymienny

$V_{xc}(i)$ – potencjał korelacyjno-wymienny
(zależny od typu funkcjonału)

Metoda Hartree-Focka(-Roothaana)

$$\phi_i = \sum_r c_{ri} \chi_r$$

χ_r – funkcje bazy

c_{ri} – współczynniki kombinacji liniowej

$$\mathbf{FC} = \mathbf{SCE}$$

F – macierz Focka

C – macierz współczynników

S – macierz całek nakładania

Metoda Kohna-Shama

$$\phi_i = \sum_r c_{ri} \chi_r$$

χ_r – funkcje bazy

c_{ri} – współczynniki kombinacji liniowej

$$\mathbf{FC} = \mathbf{SCE}$$

F – macierz Kohna-Shama

C – macierz współczynników

S – macierz całek nakładania

Definicje całek

$$S_{rs} = \langle \chi_r | \chi_s \rangle$$

$$T_{rs} = \langle \chi_r | -\frac{1}{2} \nabla^2 | \chi_s \rangle$$

$$V_{rs} = \langle \chi_r | -\sum_{\alpha} \frac{Z_{\alpha}}{r_{i\alpha}} | \chi_s \rangle$$

$$\langle rs | tu \rangle = \int \int \chi_r^*(1) \chi_s^*(2) \frac{1}{r_{12}} \chi_t(1) \chi_u(2) dr_1 dr_2$$

Metoda Hartree-Fock(-Roothaana)

$$F_{rs} = h_{rs} + J_{rs} + \mathbf{K}_{rs}$$

$$h_{rs} = \langle \chi_r | h | \chi_s \rangle = T_{rs} + V_{rs}$$

$$J_{rs} = \sum_{tu} p_{tu} \langle rt | su \rangle$$

$$K_{rs} = \sum_{tu} p_{tu} \langle rt | us \rangle$$

$$p_{tu} = \sum_{i=1}^N c_{ti}^* c_{ui} - \text{elementy macierzy gęstości}$$

Metoda Kohna-Shama

$$F_{rs} = h_{rs} + J_{rs} + \mathbf{V}_{rs}^{\text{xc}}$$

$$h_{rs} = \langle \chi_r | h | \chi_s \rangle = T_{rs} + V_{rs}$$

$$J_{rs} = \sum_{tu} p_{tu} \langle rt | su \rangle$$

$$\mathbf{V}_{rs}^{\text{xc}} = \langle \chi_r | \mathbf{V}_{\text{xc}} | \chi_s \rangle$$

$$p_{tu} = \sum_{i=1}^N c_{ti}^* c_{ui} - \text{elementy macierzy gęstości}$$

• Rozwiązywanie równań HFR

---

1. Wybór bazy funkcyjnej: χ_r
2. Wyznaczenie całek: $\mathbf{S}_{rs}$, $\mathbf{T}_{rs}$, $\mathbf{V}_{rs}$, $\langle \mathbf{rs} | \mathbf{tu} \rangle$
3. Ortogonalizacja bazy funkcyjnej: $\mathbf{S}^{-\frac{1}{2}}$
4. Przyjęcie startowych wartości dla macierzy gęstości w przyjętej bazie funkcyjnej

→ 5. Konstrukcja macierzy Focka:

$$\mathbf{F}_{rs} = \mathbf{h}_{rs} + \mathbf{J}_{rs} + \mathbf{K}_{rs}$$

$$\mathbf{J}_{rs} = \sum_{\mathbf{tu}} \mathbf{p}_{\mathbf{tu}} \langle \mathbf{rt} | \mathbf{su} \rangle$$

$$\mathbf{K}_{rs} = \sum_{\mathbf{tu}} \mathbf{p}_{\mathbf{tu}} \langle \mathbf{rt} | \mathbf{us} \rangle$$

6. Przejście do bazy zortogonalizowanej: $\mathbf{F}' = \mathbf{S}^{-\frac{1}{2}} \mathbf{F} \mathbf{S}^{-\frac{1}{2}}$

7. Diagonalizacja macierzy $\mathbf{F}'$: $\mathbf{C}'$

8. Wyznaczenie macierzy $\mathbf{C}$: $\mathbf{C} = \mathbf{S}^{-\frac{1}{2}} \mathbf{C}'$

9. Wyznaczenie macierzy gęstości $\mathbf{p}_{rs}$

10. Jeżeli kryterium zbieżności nie jest spełnione idź do punktu 5

• Rozwiązywanie równań KS

---

1. Wybór bazy funkcyjnej: χ_r
2. Wyznaczenie całek: $\mathbf{S}_{rs}$, $\mathbf{T}_{rs}$, $\mathbf{V}_{rs}$, $\langle rs|tu \rangle$
3. Ortogonalizacja bazy funkcyjnej: $\mathbf{S}^{-\frac{1}{2}}$
4. Przyjęcie startowych wartości dla macierzy gęstości w przyjętej bazie funkcyjnej

→ 5. Konstrukcja macierzy Kohna-Shama: $\mathbf{F}_{rs} = \mathbf{h}_{rs} + \mathbf{J}_{rs} + \mathbf{V}_{rs}^{xc}$

$$\mathbf{J}_{rs} = \sum_{tu} \mathbf{p}_{tu} \langle rt|su \rangle$$

$\mathbf{V}_{rs}^{xc}$ – potencjał korelacyjno-wymienny

6. Przejście do bazy zortogonalizowanej: $\mathbf{F}' = \mathbf{S}^{-\frac{1}{2}} \mathbf{F} \mathbf{S}^{-\frac{1}{2}}$

7. Diagonalizacja macierzy $\mathbf{F}' : \mathbf{C}'$

8. Wyznaczenie macierzy $\mathbf{C} : \mathbf{C} = \mathbf{S}^{-\frac{1}{2}} \mathbf{C}'$

9. Wyznaczenie macierzy gęstości $\mathbf{p}_{rs}$

10. Jeżeli kryterium zbieżności nie jest spełnione idź do punktu 5

Funkcjonał korelacyjno wymienny E_{xc} pojawiający się w wyrażeniu Kohna-Shama na energię w równaniach Kohna-Shama zostaje zastąpiony potencjałem korelacyjno-wymiennym V_{xc} , który jest tzw. pochodną funkcjonalną wielkości E_{xc} , czyli pochodną funkcjonału po funkcji, dla której ów funkcjonał jest zdefiniowany. Tą funkcją w naszym przypadku jest funkcja gęstości $\rho(r)$. Mamy zatem następującą zależność:

Funkcjonał vs. potencjał

$$V_{xc} = \frac{\delta E_{xc}}{\delta \rho}$$

Przykład: LDA

Funkcjonał:

$$E_x[\rho] = -C_x \int \rho^{\frac{4}{3}}(r) dr$$

Potencjał w punkcie r :

$$V_x(r) = -\frac{4}{3} C_x \rho^{\frac{1}{3}}(r)$$

Funkcjonał dzielimy na część wymienną
i część korelacyjną:

$$E_{xc} = E_x + E_c$$

Podobnie potencjał:

$$V_{xc} = V_x + V_c$$

Funkcjonały występujące w wyrażeniu na energię w metodzie DFT (oraz odpowiadające im potencjały pojawiające się w równaniach Kohna-Shama) dzieli się na kilka grup. Są one oznaczane symbolami zawierającymi zwykle pierwsze litery nazwisk ich twórców, a w niektórych przypadkach także rok ich opublikowania. Zakładamy zwykle, że zarówno funkcjonał jak i potencjał jest sumą składnika wymiennego (E_x, V_x) i korelacyjnego (E_c, V_c) .

Ogólny podział funkcjonałów

- Zależne od gęstości, LDA (Local Density Approximation)
  - Zależne od gęstości i gradientu gęstości, GGA (Generalized Gradient Approximation)
  - Pozostałe (meta-gradientowe, hybrydowe, ...)
-

Zależne od gęstości

- **wymienny:** zaadaptowano wyrażenie Diraca na energię oddziaływania wymiennego dla jednorodnego gazu elektronowego

LDA (Local Density Approximation)

$$E_x^{LDA} = -C_x \int \rho^{\frac{4}{3}}(r) dr$$
$$V_x^{LDA} = -\frac{4}{3} C_x \rho^{\frac{1}{3}}(r) \quad \text{gdzie} \quad C_x = \frac{3}{4} \left(\frac{3}{\pi}\right)^{\frac{1}{3}}$$

- **korelacyjny:**

VWN (Vosko, Wilk, Nusair)

E_c^{VWN} - wyznaczony na drodze symulacji Monte Carlo

Zależne od gęstości
i gradientu gęstości

Generalized Gradient Approximation GGA

$$E_{xc}^{GGA} = \int f_{xc}(\rho(r), \nabla\rho(r))dr$$

Gradient gęstości: wyznaczenie pochodnych funkcji bazowych

f_{xc} : funkcja analityczna zawierająca parę liczb dopasowanych parametrów

---

GGA

Funkcjonały wymienne

- PW_{x86} (Perdew, Wang)
- B88 (Becke)
- PW_{x91} (Perdew, Wang)
- PBE (Perdew, Burke, Ernzerhof)
-

Funkcjonały te są skomplikowanymi funkcjami gęstości i jej gradientu.

GGA

Funkcjonały korelacyjne

- P_c86 (Perdew)
  - LYP (Lee, Yang, Parr)
  - PW_c91 (Perdew, Wang)
  - PBE (Perdew, Burke, Ernzerhof)
  - B96 (Becke)
  -
-

Funkcjony hybrydowe i meta-gradientowe

- Funkcjony hybrydowe: składnik wymienny jest hybrydą wyrażenia na składnik wymienny w metodzie Hartree-Focka oraz wyrażenia stosowanego w metodzie DFT:

$$E_x = aE_x(HF) + (1 - a)E_x(DFT)$$

- Funkcjony meta-gradientowe: zależne od gęstości ρ , gradientu gęstości $\nabla\rho$ oraz laplasjanu (drugich pochodnych) gęstości $\nabla^2\rho$

$$Exc = Exc(\rho, \nabla\rho, \nabla^2\rho) \quad (1)$$

Funkcjonały hybrydowe

- B3LYP (Becke3LYP)

Część wymienna zawiera składnik HF i składnik DFT:

$$E_{xc}^{B3LYP} = E_{xc}^{LSDA} + a_o(E_x^{HF} - E_x^{LSDA}) + a_x E_x^{B88} + a_c E_c^{LYP}$$

gdzie: $a_o = 0.2$, $a_x = 0.7$, $a_c = 0.8$
